

12 NĚKTERÉ ŽÁNRY A FORMY VYDÁNÍ SVĚTSKÉ TIŠTĚNÉ LITERATURY (I)

Hledáme-li v rámci světské literatury nejrozšířenější a nejoblíbenější žánr, pak asi připadneme na **historii** a **kroniku**. Jsou to synonymně chápané termíny, které ve středověkém i novověkém písemnictví označovaly žánr zpracovávající dějinné události v chronologickém sledu. Na rozdíl od análů historie a kroniky zabíraly větší časové úseky. Charakteristickým rysem byla oscilace mezi literaturou odbornou a vyšší epikou. Beletrizační postupy dějepisců, zasahující oblast jazykovou, stylovou i kompoziční, vřazovaly žánr do literatury umělecké a předjímaly tak novodobý historický román. Renesanční písemnictví mimo to pěstovalo historii a kroniku také jako útvar střední epiky, který se ve formě rozprávky stal podstatnou složkou nově vznikající beletrie a vplynul, jak ještě uslyšíme, do knížek lidového čtení. Z věcných hledisek a geografického záběru lze historie a kroniky členit mimo jiné na světové (blížíci se kosmografii), národní, lokální (městské), institucionální (klášterní), osobní (papežů, panovníků, šlechtických rodů) a církevní. Nejstarší prvotiskaři sahali k osvědčeným látkám válečného dějepisectví klasického období a k raným církevním dějinám. Kupříkladu někdy po roce 1476 u plzeňského Tiskaře Arnoštových Statut byla vydána první známá česky tištěná kniha, a to Kronika trojanská. Během 15. a 16. století se do popředí zájmu čtenářů dostávala minulost národa. Velmi populární publikaci tohoto zaměření, která v dějinách ilustrace, literatury a naší společnosti zaujímá důležité místo, u nás sestavil Václav Hájek z Libočan pod názvem Kronika česká (Praha 1541). Dalším zvláštním typem kronik bylo čtenářsky vděčné a společensky aktuální vypravování o životě, zvycích, politickém systému a válečných skutcích Turků. První tištěná díla zpracovávající kronikářským způsobem vznik a běh světa spadají také ještě do 15. století. V tiskárně Antona Kobergera st. vyšla za spolupráce Wolgemutova a Pleydenwurffova grafického ateliéru nesmírně populární Liber chronicarum lékaře Hartmanna Schedela (Nürnberg 1493). Tisk této latinské verze byl ukončen v červenci 1493 a v prosinci téhož roku se objevil ještě německý překlad pod názvem Das Buch der Croniken und Geschichten (Nürnberg 1493). Obě jazykové verze této „Weltchronik“ povyšuje na dosud nebývalou úroveň ca 1.809 portrétů a vedut, které ovšem vznikly opakovanými otisky mnohem menšího počtu štočků (takže kupříkladu štoček s autentickým pohledem na Řím zobrazoval v jiné části textu Jeruzalém). Věrohodnost tak ustoupila do pozadí před zjevnou snahou doprovodit rozsáhlý text co nejpočetnějším obrazovým aparátem.

Jak jsme právě na příkladu Schedelova díla ukázali, k historii a kronice měl velmi blízko také popis vzniku a vývinu světa z geografického a astronomického hlediska. Žánr nese označení **kosmografie**. Nejvíce je spjat se jménem hebraisty Sebastiana Münstera. Jeho Kosmografie z roku 1544 náleží k nejrozsáhlejším ilustrovaným knihám všech dob. Ilustrační aparát tvořily převážně mapy a veduty. Látka byla rozdělena dle dobově platných mezníků: stvoření světa, potopa, exodus Izraelitů, starověké říše (Babylon, Persie, Řecko, Řím), Kristovo narození atd. Münsterova Kosmografie patří mezi nejpřekládanější světová přírodovědná díla. Jen do roku 1600 vyšlo kupříkladu na 18 vydání jazykově německých, 10 francouzských, 3 italská. Do okruhu adaptací se hlásí i česká úprava Jana a Zikmunda z Púchova vytištěná pod názvem Kozmografia česká (Praha 1554). Edice Tiskárny severinsko-kosořské byla z finančních důvodů pořízena bez symptomatického výtvarného doprovodu. Text „dokresluje“ několik starších narativních štočků a pouze jediná mapa, totiž Čechy řezané dle Klaudyánova jednoduše. Hlavním magnetem se tak vedle vlastního textu mohla stát pouze škála stylově rozmanitých iniciál, jejichž dekorativnost měla alespoň zčásti zakrýt chybějící obrazovou složku. Ačkoli takto chudě vypravená adaptace je v edičních dějinách Münsterovy Kosmografie ojedinělá, počín Jana Kosořského z Kosoře patří k finančně nejnákladnějším a kvantitativně nejrozsáhlejším projevům českého knihtisku vůbec a zároveň je to jediný reprezentant tohoto typu literatury u nás.

Některá témata i popisný způsob podání látky je vlastní také **cestopisu**. Popis může být orientován geograficky, nábožensky, folkloristicky, kulturně, sociálně a politicky. Na zvýraznění některé z uvedených složek silně působil účel cesty (diplomatický, studijní, objevitelský, obchodní, vědecký, válečný, misionářský apod.), který do jisté míry ovlivňoval také jazyk díla a stylistické prostředky. Vedle cestopisu aspirujícího na „vyšší“ literaturu mají některá díla podobu dokumentárních deníků, dopisů, pamětí či soukromých relací (zdaleka ne vždy pořizovaných pro čtenářské potřeby veřejnosti).

Zatímco starověký a středověký cestopis mísil postup autentického zobrazení s fikcí (např. v Milionu Marka Pola z počátku 14. století a ještě silněji v Mandevillově cestě kolem světa ze stejného období), renesanční a humanistické cestopisy jsou již projevem literatury faktu, od níž se jako samostatný žánr oddělila **utopie**. Formou a obsahem plnil zejména humanistický cestopis podvojně poslání, totiž vzdělavatelské i zábavné, přičemž podíl zábavných funkcí se v 18. a 19. století zmenšoval na úkor působení naukového. První, a to německojazyčné cestopisy se knihtiskem rozmnožovaly už v 70. letech 15. století. Ve srovnání se zahraniční produkcí je intenzita českých překladů zahraničních děl viditelně chudší. První česky tištěný cestopis reprezentují tři překladové tisky

Mikuláše Bakaláře. Jsou to původně latinský *Traktát o Zemi svaté* Bernharda von Breydenbach (Plzeň 1498) a relace Ameriga Vespucciho z jeho třetí cesty 1501-1502 *Spis o nových zemích a o Novém světě* (Plzeň? ca 1506). Třetím Bakalářovým dílkem je kompilát dle takzvaného Jeana de Mandeville *Knížka o putování jeho po světě, po zemi i po moři* (Plzeň 1510), kterou z němčiny již na počátku 15. století přeložil Vavřinec z Březové. První původní dílo tištěné u nás představuje *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta* Martina Kabátníka (Litomyšl 1539 a 1542). Další cestopisy o Svaté zemi sestavili mimo jiné Oldřich Prefát z Vlkanova (tiskem 1563) a Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic (1608).

Charakteristickým ilustračním prvkem kosmografie i cestopisu byla veduta a mapa. **Vedutou** rozumíme zobrazení města či krajiny z čelného, často vyvýšeného pohledu nebo z ptačí perspektivy. Pocit prostorové hloubky nejednou dodává figurální stafáž v popředí. Kresebně přesná knižní veduta skutečné lokality přichází už v druhé polovině 15. století a z grafické tvorby nevyzrála vlastně dodnes. Vedle ní rozeznáváme ještě neautentickou (ideální) vedutu, která sice jakoukoli dokumentární hodnotu postrádá, ale fungovala dobře jako typizovaná ilustrace. Pojem veduta bývá někdy nahrazován synonymem *panoráma*, ale nesmí se zaměňovat s *prospektem* čili důsledně perspektivním zobrazením budov, ulic anebo náměstí. V kosmografiích, cestopisech a topografické literatuře byla veduta často řetězena do cyklů. Mimo to se veduta pěstovala také jako solitérní ilustrace, a to na jednoradových, devočních graficích, novinových letáčcích, v náboženské literatuře a jinde. Nejstarší tištěnou knihou s cyklickou vedutou je Breydenbachův cestopis o Svaté zemi z roku 1486, ale nejznámějším artefaktem zdaleka ne pouze 15. století však bezesporu zůstává Schedelova „Weltchronik“ 1493. Tiskař Anton Koberger st. pro ni nechal vyřezat asi 140 podlouhlých pohledů na města a kláštery. První zcela specializovaná knižní sbírka vedut se nazývá *Civitates orbis terrarum* (Köln/R. ca 1572-1617). Tento velkolepý podnik organizovaný Georgem Braunem obsahuje šest svazků. Dle kresebných předloh Jorise Hoefnagela je vyryl Franz Hogenberg. Žánr městských vyobrazení dovedla k dokonalosti rodina Merianův jednatřicetisvazkovým cyklem o evropských státech a dílčích regionech. Jednotlivé části cyklu byly standardně nadepsovány *Topographia* a vycházely ve Frankfurtu/M. během 1642-1688. Jeden svazek z roku 1650, doplněný mimo jiné trojdílným pohledem na Prahu z Petřína od Václava Hollara, je věnován vlastivědě Čech, Moravy a Slezska.

S vedutou do jisté míry souvisí **mapa** neboli zmenšené a zjednodušené zobrazení půdorysného obrazu zemského povrchu, moří, povrchu nebeského tělesa či planetárních drah. Mapa obsahuje prvky topografické (zeměpisné), politicko ekonomické (komunikační síť, správní celky), matematické, konstrukční a doplňkové (názvosloví, vysvětlivky, grafy). Významným orientačním prvkem je měřítko čili poměr zmenšení zobrazované skutečnosti do mapy. Speciálně koncipovaný soubor map se nazývá **atlas**. Nejstarší tištěné mapy postrádaly většinou rok vydání, aby předčasně nezestárly. Jejich názvy jsou umístěny do horní lišty, nebo častěji v nápisových páskách a kartuších. Narativní rohový výjev přibližující přírodní bohatství či společenský život zobrazovaného regionu se nazývá *parergon*. Barevné plochy vznikly ručním kolorováním. Nejstarší tištěné mapy přicházejí jakožto ilustrační doprovod naukových děl již v poslední třetině 15. století. Nejstarší známá mapa Čech byla zpracována a vytištěna v Norimberku mezi léty 1517-1518 dle předlohy, na jejíž tvorbě se účastnil mladoboleslavský lékař a pozdější tiskař Mikuláš Klauďán. Všechna pozdější mapová díla na dlouhou dobu překonal Johann Christoph Müller. Jeho Čechy byly tištěny v Augsburgu 1720 (správně 1723) a patřily tehdy v Evropě k nejrozměrnějším mapám vůbec. Již od 16. století se v některých mapách prosazovala silná alegorizace. Například v díle Heinricha Büntinga *Itinerarium Sacrae Scripturae* (1581, česky 1592) přichází Evropa v podobě panny, Asie jako okřídlený Pegas celková mapa Evropy, Asie a Afriky konstruovaná do podoby jetelového trojlístku. Jiná známá kuriozita z roku 1668 ukazuje Čechy formované do tvaru růže čili jako mariánský (tudíž katolický) emblém s Prahou uprostřed. Jiné typy mapových kuriozit zobrazovaly neexistující teritoria a prostřednictvím alegorických prvků pranýřovaly soudobé mravy. Tak vzniklo od konce 17. století mnoho mapových listů fantaskní Šlarafie čili země blahobytu, v níž se každému dostane hmotných požitků bez duševní či fyzické námahy a osobní zbožnosti. Satirická *parerga* zobrazovala tlustého Baccha sedícího obkročmo na sudu ve společnosti personifikovaných Nectností a veselících se milenců, u jejichž nohou na zemi leží atributy lidské marnivosti (kartáč, hřeben a vějíř).

Naukovou literaturu reprezentovaly ještě jiné žánry nežli kosmografie a cestopis. Předně šlo o **traktát** – jak nazýváme středověkou literární formu rozsahem nevelkého teoretického pojednání z teologie, filozofie, právní nauky a jiné vědecké oblasti. Měl-li polemický výklad odborného problému určitou souvislost s mluvenou formou výkladu, užívalo se střídatě též označení **sermo** (řeč). Nejčastější domácí ekvivalent k pojmu traktát byl „spis“. Rozsahem menší traktát se ve staročeském písemnictví nazýval zdrobněle traktátec či traktátík. Ze středověku nějaký čas přežila také **suma** jakožto soubor dílčích traktátů vyváženě podávajících přehled různorodých poznatků. Ze středověké literatury filozofické a nábožensky vzdělávací se udrželo dále **speculum**. Zejména od 16. století se toto pojmenování dostává na dlouhou dobu do názvů odborných děl právnických, lékařských

a přírodovědných. Českým ekvivalentem specula je zrcadlo. Tematická šíře tohoto žánru je však u nás omezena jen na nábožensky vzdělavatelskou a mravněvýchovnou literaturu. Mladší forma specula se po polovině 16. století počala nazývat **theatrum**. Ta podávala pokud možno úplný obraz světa (popřípadě dílčích projevů lidské činnosti), jak se v podobě dramatizovaných kaleidoskopů a zrcadel morálky i pomíjivosti předváděl na barokních jevištích.

Vedle těchto silně beletrizovaných a postupně antikvovaných forem se od počátku 18. století vyvinuly věcně zaměřené **slovníky**. Jedním z jejich vývojových předstupňů je **lucidář** neboli učebnice osvětlující formou dialogu učitele a žáka soudobé znalosti o světě. Nejstarší latinské texty vznikaly už ve 12. století a byly vlastně předchůdcem naučného slovníku, shrnujícího v abecedně řazených heslech poznatky lidského vědění na bázi souhrnného čili „zaokrouhleného“ vzdělání. Užíváme-li adjektivum „zaokrouhlené“, je nasnadě, že takto pojatý slovník je vlastně **encyklopedií** (z řec. enkyklikos = kruhový). Nejstarší encyklopedie sestavili v 1. století Gaius Plinius Secundus, na počátku 7. století Isidor Hispalensis a ve 13. století dominikán Vincentius Bellocensis. Dobou skutečných encyklopedií v dnešním slova smyslu se však stalo až 18. století, kdy během 1751-1780 vycházelo kupříkladu průkopnické dílo francouzského osvícenství, pětařicetisvazková Francouzská encyklopedie věd, umění a řemesel. Jednu z nejobsáhlejších oborových encyklopedií, neli vůbec největší, představuje osmerková *Oeconomisch-technologische Encyclopädie* (Berlin 1773-1858). Z francouzských pramenů ji ve 242 svazcích přeložil a adaptoval Johann Georg Krünitz.

Vedle oborově specializovaných encyklopedií existují též obecněji zaměřené příručky. Nazývaly se konverzační lexikony nebo reálné encyklopedie. Vznikaly už od počátku 18. století, ale velkou společenskou poptávku po nich vyvolala až osvícenská atmosféra soudobých vlád. Nejrozsáhlejší všeobecnou encyklopedií sestavenou v anglickém jazyce je třídílná *Encyclopaedia Britannica* (Edinburgh 1768-1771). Roku 1811 vystoupil se svým lexikonem „für die gebildeten Stände“ Friedrich Arnold Brockhaus, jehož dvacáté vydání (Leipzig 1996-1999) obsahuje ca 260.000 hesel. Mladší encyklopedii s celoevropským dosahem počal vydávat rovněž francouzský lexikograf Pierre Larousse, jehož nakladatelství fungovalo od 1852. František Palacký, který byl externím spolupracovníkem Brockhausova Lexikonu, usiloval od roku 1829 o vznik komise pro vydávání původní české encyklopedie. Celý podnik, bojkotovaný vládou z obavy o protistátní činnost, ustrnul však jen na několika ukázkách, publikovaných 1833 v Muzejníku. Za nejstarší českou reálnou encyklopedii lze tak považovat až jedenáctisvazkový Riegrův *Naučný slovník český* (Praha 1860-1874). Z Riegrova slovníku čerpal *Ottův slovník naučný* (Praha 1888-1909). Tuto encyklopedii, nazvanou dle svého vydavatele, tvoří 28 dílů základní řady a 12 dodatků.

Další formou naukové literatury byla traktátu velmi podobná **disertace**. Šlo vlastně o vědecko-literární obhajobu akademické hodnosti posluchače univerzity nebo obhajobu absolutoria na učilištích některých řeholních řádů. Tento typ ústní obhajoby fungoval zhruba do druhé poloviny 19. století, a to veřejně v latinském jazyce. Obsah obhajoby byl vymezen stručnými a poměrně stereotypními tezemi, jež se latinsky nazývaly assertiones, conclusiones, positiones, problemata, propositiones nebo theoremata. Počet tezí kolísal mezi osmi až padesáti a záležel na počtu disputujících i na stupni obhajoby (bakalářský stupeň, magisterský stupeň). Před vlastní rozpravou se disertační teze vyvěšovaly na veřejných místech v podobě ohlášek čili intimací.

Od 80. let 16. století až do druhé poloviny 19. století byly teze šířeny formou brožovaných příležitostných tisků. Východiskem disertace se mohlo stát i knižně vydané latinské vědecké pojednání příslušného praesida (předsedy zkušební komise a učitele v jedné osobě), jež obsahem rezonovalo s vyhlášenými tezemi a k němuž tyto teze, určené vždy celé skupině defendentů (obhájců), byly začasť připojeny. To se dělo buď prostým přivázáním, nebo formou přitisku. Poněvadž obhajoby mívaly hromadný charakter, movitější adepti si v tiskárně objednávali vlastní exempláře praesidova vědeckého spisu. Autor, název, impresum i celý text, natištěný z pochopitelných důvodů ve větším nákladu, zůstávaly beze změny. Drobně se kvůli jménu konkrétního defendenta měnilo pouze znění titulní strany. Dedikace však byly zcela odlišné. Každý defendent měl totiž za patrona (nakladatele i mecenáše obhajoby) jinou společensky výše postavenou osobu, jíž vyjadřoval povinné díky po svém. Přínos těchto pojednání k rozvoji exaktních věd, lékařství a právní nauky nebyl v úplnosti ještě zhodnocen. Zcela neprozkoumán však dosud zůstává inspirativní vliv na domácí knižní ilustraci 17. a 18. století, která se za vydatné finanční pomoci mecenášů právě v této oblasti kultivovala nejvýrazněji.

Veřejný, ba reprezentační charakter rozpravy kladl zvýšené nároky na výtvarné zpracování ohlášek. Mezi první třetinou 17. století a druhou polovinou 18. století byly proto teze disertací publikovány též v podobě rozměrného uměleckého **grafického jednodlistu**. Textový prvek těchto plakátů reprezentují očíslované teze a další nutné informace: jméno praesida, defendenta, patrona, oponenta, děkana a rektora (nebo jména představených

příslušné řeholní instituce), datum a místo konání (hodina se dopisovala ručně). Některé jednolisty byly opatřeny i legendou, která vysvětlovala konkrétní témata obrazové složky. Klíčový obraz, pracovaný zprvu technikou mědirytu, později ocelorytu nebo mezzotinty, přinášel alegorickou paralelu ústředního motivu rozpravy. Byl realizován dle kresebných návrhů uznávaných umělců, a proto mají tyto jednolisty velkou umělecko-historickou cenu a jsou vzácným dokladem užití barokní i rokokové grafiky. Zatímco knižně tištěné teze jsou rozptýleny v mnoha historických fondech, početnější sbírka univerzitních grafických tezí se nachází u nás jen v pražské Národní knihovně.

Na závěr se budeme věnovat tištěnému zpravodajství. Geneticky nejstarším projevem je **novinový leták**. Tak označujeme vícelistovou aktualitu kolující po celé Evropě takřka od počátků knihtisku až do 18. století, kdy trh definitivně opanovaly periodicky vyráběné noviny a časopisy. Z hlediska formy vydání je třeba vedle vícelistového zpracování (v něm. označovaného jako Flugschrift) odlišovat tisk na jednolistu (něm. Flugblatt). Základním posláním letáků byla včasnost informace. Tomu se podřizovala forma i kvalita vydání včetně šablonovitého ztvárnění titulní strany. Zatímco těsně po polovině 15. století stačil ke zpravodajství ještě jediný list, od 80. let se počaly objevovat vícelistové reportážní publikace. Rozsah však nemohl být kvůli délce výroby velký, nanejvýše 2-3 archy složené do kvartového formátu.

Novinová publicistika se obírala především válečným zpravodajstvím. Množství propagandistických reportáží a polemik vrhaných na trh odpovídalo úměrně evropským politickým a náboženským událostem (selská válka, šmalkaldská válka, turecká invaze, Bílá hora, třicetiletá válka, francouzská revoluce apod.). Novinové letáky reagovaly též na události státního významu (cesty, svatby či úmrtí politiků), na přírodní katastrofy (bouře, povodně, požáry, komety). Všimaly si geografických objevů, kuriozit a zázraků (porody lidských monster). Původci tohoto významného informačního média stáli ve službách určité ideologie a aktivně ovlivňovali veřejné mínění. Charakteristickým jevem této produkce je značná anonymita původců, pochopitelná především u projevů zaměřených proti oficiální politické a náboženské linii. Impresa však bývala z pochopitelných aktualizací důvodů nezděděná opatřována letopočtem vydání, ba i denním datem popisované události. Knihařsky se letáky zpracovávaly do jednoduché brožury. Koupěschopnost letákových sešitků zesilovaly dva fenomény. První spočíval v atraktivitě názvů typu „Novina jistá a pravdivá“, „Novina k víře nepodobná“, „Novina hrozná a nebrzy slýchaná“. Druhý fenomén tkvěl v lokaci popisované události, např. „Antdorfische (Frankreichische, Moscovitische, Türkische) Zeitung“. Klíčová role připadla též titulnímu dřevorezu, který stejně jako u formálně příbuzných kramářských písni fungoval více reklamně nežli dokumentárně.

Vydavatelská nahodilost novinových letáků byla v zahraničí už na přelomu 16. a 17. století nahrazována pravidelnými čili periodickými kvartovými **novinami**. Velmi účinně k tomu přispěla rozvíjející se poštovní síť. Počátky novinového zpravodajství byly nicméně skromné a většina titulů měla jen efemérní trvání. Poněvadž poptávka po pravidelné informaci se konstitovala jen velmi pomalu, zájem publika byl podněcován častými změnami názvů. Státní cenzurou deplatované tituly oživilo až částečné uvolnění tiskového dozoru a největší roli pak sehrála industrializace během 19. století, kdy se přenos informací z regionů do vydavatelského střediska urychlil (železnice, telegraf) a kdy právě novinářská sféra ručního knihtisku byla modernizována nejdříve (rotační stroj, rychlolis).

Počátky novin jakožto nejrozšířenějšího hromadného sdělovacího prostředku minulých staletí spadají do 15. století, kdy byly novinové sešitky šířeny opisem. Vůbec nejstarší noviny v dnešním slova smyslu měly ráz politicko-ekonomického měsíčníku a vycházely v Rorschachu po celý rok 1597. Nejstarší fyzicky doložená bohemikální periodika jsou psána německy a objevují se až od poloviny 17. století. Počátky jazykově českého novinářství spadají do roku 1719. Za nejstarší jazykově české noviny vydávané v zahraničí je považován *Deník vídeňský* (Wien 1761).

Další formu neknížní publicistiky tvoří vedle novin **časopis**. Jeho charakteristickým rysem je opět periodicita, avšak bez přihlídnutí k aktuálnímu dennímu zpravodajství a naopak s přítomnou ilustrační složkou. Nejstarší časopisy se ve srovnání s novinami lišily také formou distribuce, která nevyužívala institucionalizovanou poštovní dopravu, nýbrž měla individuální (korespondenční) ráz. První časopisecké tiskoviny počaly vycházet v 17. století a obracely se převážně do oblasti vědecké, osvětové a poznávací, případně k určitému praktickému tématu (móda). Snad nejstarší vědecký časopis spatřil světlo světa ve Francii od 1665. Časopisectví zabývající se spotřebním zbožím, užitým uměním a kostýmní módou se realizovalo poprvé v Paříži od 1672. Jeden z nejstarších osvětově zaměřených časopisů, který kritizoval úpadek morálky a snažil se o hospodářské reformy, vycházel v Anglii od 1711. S touto konzervativní vydavatelskou tendencí se setkáváme od 70. let 18. století také u nejstarších (jazykově německých) časopisů u nás. K nejstarším vědecky zaměřeným časopisům náleží kritické *Prager*

gelehrte Nachrichten (Praha 1771-1772, red. Gelasius Dobner) a silně erudované *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen* (Praha 1775-1784, red. Ignác Born), pokračující s mnohokrát změněným názvem až do konce 19. století. První časopisecké módy vycházely německy v Praze od 1787. Za nejstarší jazykově český časopis lze označit tři ročníky osvětově působícího *Učitele lidu* (Praha 1786-1788). Byl to překlad z němčiny, který pořizoval František Jan Tomsa.